

ISSN: 2788-9718 (online)

ISSN: 1814-6961 (Print)

Отан тарихы
Отечественная история
History of the Homeland

Үш айда бір рет шығатын ғылыми журнал
2024. № 27 (3)

Редакция

Бас редактор

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының директоры (Алматы қ., Қазақстан)

E-mail: kabulzia@rambler.ru Тел.: +77014070164

Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195670100>

Редакциялық алқа

Аяған Бүркітбай Фелманұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Мемлекет тарихы институты директорының орынбасары (Астана, Қазақстан) Scopus Author ID: 58655559700; ORCID

Әбусейітова Меруерт Қуатқызы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі. Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының тарихи материалдарды зерттеу жөніндегі Республикалық орталығының директоры (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57208107912; ORCID

Әбіл Еркін Аманжолұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор; Мемлекет тарихы институтының директоры (Астана, Қазақстан); Scopus Author ID: 55801644900; ORCID

Әжіғали Серік Ескендірұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор; Шығыс елдері архитектурасы Халықаралық академиясының корр.-мүшесі; Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57478728700; ORCID

Әлімбаев Нұрсан, тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 55860087100; ORCID

Вильмено Анне-Мари, антропология докторы, Лувен католик университетінің профессоры (Лувен, Бельгия); Scopus Author ID: 36679419300; ORCID

Крупа Татьяна Николаевна, эксперименталды археология ғылыми-зерттеу лабораториясының ғылыми қызметкері, Ә.Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Margulan Centre, «YMAI» Халықаралық ғылыми-зерттеу лабораториясының жетекшесі (Қазақстан – Украина); ORCID

Көмеков Болат Ешмұхамедұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасының Ұлттық Ғылым академиясының академигі, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Қыпшақтану Халықаралық институтының директоры, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57193858171; ORCID

Қушқумбаев Айболат Қайырсыямұлы, тарих ғылымдарының докторы, бас ғылыми қызметкер, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университетінің аймақтану кафедрасының профессоры (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57202775542; ORCID

Мионг Сун-ок, антропология докторы, профессор (Сеул, Корея); Scopus Author ID: 56720218700; ORCID

Моррисон Александр, PhD, NewCollege профессоры, Оксфорд (Оксфорд, Ұлыбритания); Scopus Author ID: 35794760200; ORCID

Мотузаите-Матузевичюте, Гидре, Археология докторы, профессор, "Биоархеология" ғылыми орталығының жетекшісі, Вильнюс университеті. Вильнюс қ., Литва; Scopus Author ID: 25225880890; ORCID

Муминов Әшірбек Құрбанұлы, тарих ғылымдарының докторы, арабист, профессор, ИКҰ (Орталық Азия) ұйымдастыру қызметінің бас директорының кеңесшісі (Стамбул, Түркия); Scopus Author ID: 56409722900; ORCID

Мұқтар Әбілсейіт Қапизұлы, «Сарайшық» мемлекеттік тарихи-мәдени музей-қорығы» РМҚК директоры, тарих ғылымдарының докторы, профессор; Scopus Author ID: 57193092619; ORCID

Оно Рюосукэ, тарих ғылымдарының докторы, Васеда университетінің антропология (Токио, Жапония);

Отенова Гүлфира Елубаевна, Тарих ғылымдарының докторы, Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің профессоры Павлодар қ., Қазақстан; Scopus Author ID: 57194518893; ORCID

Оутрам Алан, археология ғылымдарының докторы, профессор, археология және тарих департаменті, Эксетер университеті (Эксетер, Ұлыбритания); Scopus Author ID: 8954776500; ORCID

Өмер Құл, әлеуметтік ғылымдар докторы, Стамбул университетінің профессоры (Стамбул, Түркия); ORCID

Петер Финке, PhD, Макс Планк атындағы Институтының профессоры, Цюрих университеті (Цюрих, Швейцария); Scopus Author ID: 55124700300

Садвокасова Закиш Төлеханқызы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 56682843400; ORCID

Смағұлов Оразақ Смағұлұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасының Ұлттық Ғылым академиясының академигі, Италияның Болонья Ғылым Академиясының мүше корреспонденті, ҚР Ұлттық музейінің физикалық антропология лабораториясының меңгерушісі (Астана, Қазақстан); Scopus Author ID: 22979625700; ORCID

Уяма Томохико, PhD, Хоккайдо университетінің Славян-Еуразиялық зерттеулер орталығының профессоры (Саппоро, Жапония); Scopus Author ID: 56471951500; ORCID

Финке Петер, доктор PhD, профессор Института Макса Планка, университет Цюриха (Швейцария, Цюрих); Scopus Author ID: 55124700300; ORCID

Жауапты редактор

Мұқанова Гүлнар Қайроллақызы

Ғылыми редакторлар

Қасымова Дидар Бейсенғалиқызы

Әбікей Арман Мұратұлы

Мурзаходжаев Қуаныш Мәдиұлы

Техникалық хатшы

Зікірбаева Венера Серікқызы

Копеева Сания Жуматайқызы

Редакция

Главный редактор

Кабульдинов Зиябек Ермуханович – доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Института истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова (г. Алматы, Казахстан). E-mail: kabulzia@rambler.ru; Scopus Author ID: 56195670100; ORCID.

Члены редакционной коллегии

Абиль Еркин Аманжолович, доктор исторических наук, профессор, директор Института Истории государства РК (Республика Казахстан, Астана); Scopus Author ID: 55801644900; ORCID

Ажигали Серик Ескендрович, доктор исторических наук, профессор, Главный научный сотрудник, почетный заведующий отделом этнологии и антропологии Института Истории и этнологии (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 57478728700; ORCID

Абусейтова Меруерт Хуатовна, доктор исторических наук, профессор, член-корреспондент Национальной академии наук РК; директор Республиканского информационного центра по изучению исторических материалов (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 57208107912; ORCID

Алимбай Нурсан, кандидат исторических наук, профессор; Главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 55860087100; ORCID

Аяган Буркитбай Гелманович, доктор исторических наук, профессор, заместитель директора Института истории государства, (г. Астана, Казахстан); Scopus Author ID: 58655559700; ORCID

Вильмено Анне-Мари, доктор антропологии, профессор Католического университета Лувен, (Бельгия, Лувен); Scopus Author ID: 36679419300; ORCID

Исмагулов Оразак Исмагулович, доктор исторических наук, профессор, академик Национальной академии наук РК, член-корр. Болонской АН (Италия), заведующий лабораторией физической антропологии Национального музея РК (Республика Казахстан, Астана); Scopus Author ID: 22979625700; ORCID

Крупа Татьяна Николаевна, научный сотрудник Научно-исследовательской лаборатории экспериментальной археологии, Павлодарский педагогический университет им. А. Маргулана, Margulan Centre, заведующая Международной научно-исследовательской лабораторией «YMAI» (Казахстан – Украина); ORCID

Кумеков Болат Ешмухамбетович, доктор исторических наук, профессор, академик Национальной академии наук РК; директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Республика Казахстан, Алматы) Scopus Author ID: 57193858171; ORCID

Кушкумбаев Айболат Кайрслямович, доктор исторических наук, главный научный сотрудник, профессор кафедры регионоведения Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Республика Казахстан, Астана); Scopus Author ID: 57202775542; ORCID

Мионг Сун-ок, доктор антропологии, ассоциированный профессор (Корея, Сеул); Scopus Author ID: 56720218700; ORCID

Моррисон Александр, PhD, профессор NewCollege, Оксфорд (Великобритания, Оксфорд); Scopus Author ID: 35794760200; ORCID

Мотузаите-Матузевичюте, Гидре, Доктор археологии, профессор, руководитель Научного центра «Биоархеология» Вильнюсского университета, г. Вильнюс, Литва; Scopus Author ID: 25225880890; ORCID

Муктар Абильсеит Капизович, Директор РГКП «Государственного историко-культурного музей-заповедник «Сарайшык», доктор исторических наук, профессор; Scopus Author ID: 57193092619; ORCID

Мунинов Аширбек Курбанович, доктор исторических наук, арабист, профессор; Консультант Генерального директора по организационной деятельности ОИК (Центральная Азия), (Турция, Стамбул); Scopus Author ID: 56409722900; ORCID

Омер Кул, доктор социальных наук, профессор Стамбульского университета; (Турция, Стамбул); ORCID

Оно Рюосуке, доктор исторических наук, антрополог Университет Васеда (Япония, Токио);

Отепова Гульфира Елубаевна, Доктор исторических наук, профессор Павлодарского педагогического университета им. А. Маргулана. г. Павлодар, Казахстан; Scopus Author ID: 57194518893; ORCID

Оутрам Алан, доктор археологии, профессор департамента археологии и истории университета Эксетер (г. Эксетер, Великобритания); Scopus Author ID: 8954776500; ORCID

Садвокасова Закиш Тулехановна, доктор исторических наук, профессор; Главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 56682843400; ORCID

Уяма Томохико, PhD, профессор Центра славянско-евразийских исследований Университета Хоккайдо (Япония, Саппоро); Scopus Author ID: 56471951500; ORCID

Финке Петер, доктор PhD, профессор Института Макса Планка, университет Цюриха (Швейцария, Цюрих); Scopus Author ID: 55124700300

Ответственный редактор

Муканова Гюльнар Кайроллиновна

Научные редакторы

Касымова Дидар Бейсенгалиевна

Абикей Арман Муратович

Мурзаходжаев Куаныш

Технический секретарь

Зикирбаева Венера Сериковна

Копеева Саня Жуматаевна

Editorial Team

Editor-in-Chief

Kabuldinov Ziyabek Ermukhanovich – Doctor of Historical Sciences Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Director of Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Almaty, Kazakhstan) E-mail: kabulzia@rambler.ru

Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195670100>

Editorial board members

Abil Erkin Amanzholovich, doctor of historical sciences, professor, director of the of the Institute of history of state of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Astana); Scopus Author ID: 55801644900; ORCID

Abusseitova Meruert Khuatovna, doctor of historical sciences, professor, corresponding member of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan; director of the Republican information center for studies of the historical materials (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 57208107912; ORCID

Alimbay Nursan, candidate of historical sciences, professor; chief researcher of the C. Valikhanov Institute of history and ethnology of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Almaty). Scopus Author ID: 55860087100; ORCID

Ayagan G. Burkitbay, Professor of History, Deputy Director of the Institute of State History Institute of Republic of Kazakhstan, (Astana, Kazakhstan); Scopus Author ID: 58655559700; ORCID

Azhigali Serik Yeskendirovich, doctor of historical sciences, professor, chief researcher, emeritus head of the department of ethnology and anthropology of the Institute of history and ethnology of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 57478728700; ORCID

Ismagulov Orazak Ismagulovich, doctor of historical sciences, professor, academician of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan, corresponding member of the Bologna Academy of sciences (Bologna, Italy), head of the physical anthropology laboratory of the National museum of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Astana); Scopus Author ID: 22979625700; ORCID

Krupa Tatiana Nikolaevna, Researcher at the Research Laboratory of Experimental Archaeology, Pavlodar Pedagogical University named after A. Margulan, Margulan Centre, Head of the International Research Laboratory "YMAI" (Kazakhstan – Ukraine); ORCID

Kumekov Bolat Eshmukhambetovich, doctor of historical sciences, professor, academician of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan; director of the Internal institute of Kypshak studies of the al-Farabi Kazakh national university, professor of Gumilev L. Eurasian national university (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 57193858171; ORCID

Kushkumbayev Aibolat Kairislyanovich, doctor of historical sciences, chief researcher of the regional studies department of the Gumilev L. Eurasian national university (Republic of Kazakhstan, Astana); Scopus Author ID: 57202775542; ORCID

Morrison Alexander, PhD, professor New College, Oxford (Great Britain, Oxford); Scopus Author ID: 35794760200; ORCID

Motuzaitė-Matuzevičiute, Giedre, Professor (Archaeology), Full Professor, a head of Bioarchaeology Research Centre at Vilniaus Universitetas, Vilnius, Lithuania; Scopus Author ID: 25225880890; ORCID

Muktar Abilseit Kapizovich, Director of the State Historical and Cultural Museum-preserve “Saraishyq” - Doctor of Historical Sciences, Professor: Scopus Author ID: 57193092619; ORCID

Myong, Soon-ok, doctor of anthropology, associate professor (Republic of Korea, Seoul); Scopus Author ID: 56720218700; ORCID

Muminov Ashirbek Kurbanovich, doctor of historical sciences, arabist, professor; consultant of the General director on organizational affairs OIC (Central Asia), (Turkey, Istanbul); Scopus Author ID: 56409722900; ORCID

Omer Cul, doctor of social sciences, professor of Istanbul university (Turkey, Istanbul); ORCID

Ono Ryosuke, PhD, anthropologist Waseda University (Japan, Tokyo);

Otepova Gulmira Elubayevna, Doctor of Historical Sciences, Professor Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, Kazakhstan; Scopus Author ID: 57194518893; ORCID

Outram Alan, Doctor of archeology, professor, Department of Archaeology and History, University of Exeter (Exeter, UK); Scopus Author ID: 8954776500; ORCID

Peter Finke, PhD, professor of the Max Planck institute, Zurich university (Switzerland, Zurich); Scopus Author ID: 55124700300; ORCID

Sadvokassova Zakish Tleukhanovna, doctor of historical sciences, professor; chief researcher of the C.C. Valikhanov Institute of history and ethnology of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 56682843400; ORCID

Uyama Tomohiko, PhD, professor of the Slavic-Eurasian researches Center of Hokkaido University (Japan, Sapporo); Scopus Author ID: 56471951500; ORCID

Vuilleminot Anne-Marie, doctor of anthropology, professor of the Catholic university of Luven, (Belgium, Luven); Scopus Author ID: 36679419300; ORCID

Executive Editor

Mukanova Gulnar

Scientific Editors

Kasymova Didar

Abikey Arman

Murzakhodzhayev Kuanysh

Technical secretary

Zikirbayeva Venera Serikovna

Kopeyeva Saniya

ӘДІСНАМА / METHODOLOGY / МЕТОДОЛОГИЯ

Published in the Kazakhstan
Otan tarikhу
Has been issued as a journal since 1998
ISSN: 2788-9718 (Online)
Vol. 27. Is. 3, pp. 565-581, 2024
Journal homepage: <https://otan.history.iie.kz>

FTAXP / МРНТИ / IRSTI 03.20.
https://doi.org/10.51943/2788-9718_2024_27_3_565-581

ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ СЫРТҚЫ САЯСАТЫ ТАРИХЫНЫҢ ОТАНДЫҚ ТАРИХНАМАСЫ

Айжан Асхатқызы Доскараева^{1*}, Оразгүл Хасенқызы Мұхатова²,
Жұмаділ Арман Қабдешұлы³

¹Кіші ғылыми қызметкер, Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің
2 курс докторанты

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
(28 үй, Шевченко көш., 050010 Алматы, Қазақстан Республикасы)
<https://orcid.org/0000-0002-0035-1623>. E-mail: doskaraeva@gmail.com

*Автор-корреспондент

²Тарих ғылымдарының докторы, профессор, бас ғылыми қызметкер
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
(28 үй, Шевченко көш., 050010 Алматы, Қазақстан Республикасы)
<https://orcid.org/0000-0002-8613-7248>. E-mail: Orazgul7@rambler.ru

³Тарих ғылымдарының кандидаты, жетекші ғылыми қызметкер
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
(28 үй, Шевченко көш., 050010 Алматы, Қазақстан Республикасы)
<https://orcid.org/0000-0002-0541-8321>. E-mail: arman66@mail.ru

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы ТЭИ, 2024
© Доскараева А.А., Мұхатова О.Х., Жұмаділ А.Қ.

Аңдатпа. *Kіріспе.* Отандық тарих ғылымынан советтік және тәуелсіздік жылдардағы зерттеулерде XVII–XVIII ғасырдың бас кезіндегі қазақ хандарының сыртқы саясаты көрініс тапқан. Тарихшылар көшпелі Өзбек мемлекеті, Ноғай ордасы, Жоңғар хандығы тарихын зерттеу барысында сыртқы саяси байланыстарға тоқталған. Сол себепті тарихнамадан қосалқы түрде көбінесе қазақ-орыс, қазақ-өзбек, қазақ-жоңғар қатынастары зерделенген еңбектер орын алған. *Зерттеудің мақсаты және міндеттері* – XVII–XVIII алғашқы ширегіндегі Қазақ хандығының сыртқы саясаты тарихының зерттелу деңгейін анықтау; еңбектердің ғылыми маңызын талдау; тәуелсіздік жылдары жарияланған зерттеулердің түйкілдеріне назар аудару. *Нәтижелер.* Мақалада XVII–XVIII алғашқы ширегіндегі Қазақ хандығының сыртқы саясаты тарихының тарихнамасына шолу жасалды. Советтік кезеңде қазақ-орыс, қазақ-жоңғар қарым-қатынастарын зерделеуге басымдылық берілді. Тәуелсіздік жылдары зерттеулердің қатары көбейіп, олардың деректік базасы кеңейді. *Қорытынды.* Отандық тарих ғылымында XVII–XVIII ғасырдың алғашқы ширегіндегі Қазақ хандығының сыртқы саясаты тарихының тарихнамасы талданбаған. Зерттеулерде елдің

сыртқы саяси байланыстары қосалқы түрде қарастырылған. Қазақ хандығының сыртқы саяси қатынастарын тың деректер бойынша терең әрі кешенді түрде зерделеу қажеттілігі байқалады. Әсіресе қазақ-түрік, қазақ-парсы, қазақ-үнді байланыстарын бұрын-соңды ғылыми айналымға енгізілмеген архив құжаттары негізінде зерделеудің маңызы зор.

Түйін сөздер: тарихнамалық шолу, тарихнамалық дерек, тұжырым, сыртқы саясат, саяси байланыс, қарым-қатынас, Қазақ хандығы, Есім хан, Тәуке хан, дипломатия.

Дәйексөз үшін: Доскараева А.А., Мұхатова О.Х., Жұмаділ А.Қ. Қазақ хандығының сыртқы саясаты тарихының отандық тарихнамасы // Отан тарихы. 2024. Т. 27. № 3. Б. 565-581. (Қаз.). DOI: 10.51943/2788-9718_2024_27_3_565-581

DOMESTIC HISTORIOGRAPHY OF THE HISTORY OF FOREIGN POLICY OF THE KAZAKH KHANATE

Aizhan A. Doskarayeva^{1*}, Orazgul Kh. Mukhatova², Arman K. Zhumadil³

¹Junior Researcher, 2 year doctoral student of Al-Farabi Kazakh National University, Institute of History and Ethnology named after Ch.Ch. Valikhanov (28, Shevchenko str., 050010 Almaty, Republic of Kazakhstan) <https://orcid.org/0000-0002-0035-1623>. E-mail: doskaraeva@gmail.com

*Correspondent author

²Doctor of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher Institute of History and Ethnology named after Ch.Ch. Valikhanov (28, Shevchenko str., 050010 Almaty, Republic of Kazakhstan) <https://orcid.org/0000-0002-8613-7248>. E-mail: Orazgul7@rambler.ru

³Candidate of Historical Sciences, Leading Researcher Institute of History and Ethnology named after Ch.Ch. Valikhanov (28, Shevchenko str., 050010 Almaty, Republic of Kazakhstan) <https://orcid.org/0000-0002-0541-8321>. E-mail: arman66@mail.ru

© Valichanov IHE, 2024

© Doskarayeva A.A., Mukhatova O. Kh, Zhumadil A.K.

Abstract. Introduction. During the Soviet period and during the years of independence, works on the foreign policy of the Kazakh Khanate were written in the national historical science. These studies reflect the relations of the Kazakh khans of the XVII – early XVIII centuries. Historians, in the course of studying the history of the nomadic Uzbek state, the Nogai Horde, and the Dzungarian Khanate, paid attention to foreign policy relations. For this reason, works studying Kazakh-Russian, Kazakh-Uzbek, Kazakh-Dzungarian relations are often found in historiography. The foreign policy of the Kazakh Khanate was mainly studied after Kazakhstan gained independence. *The purpose and objectives* of the study are to determine the level of knowledge of the history of the foreign policy of the Kazakh Khanate in the XVII – first quarter of the XVIII centuries; to analyze the scientific significance of works published during the Soviet period; to pay attention to the gaps in research published during the years of independence. *Results.* The article presents an overview of the historiography of the history of the foreign policy of the Kazakh Khanate in the XVII – first quarter of the XVIII centuries. During the Soviet period, priority attention was paid to the study of Kazakh-Russian, Kazakh-Dzungarian relations. Over the years of independence, the number of studies has increased and their database has expanded. *Conclusion.* The historiography of

the history of the foreign policy of the Kazakh Khanate of the XVII – first quarter of the XVIII centuries has not yet been analyzed in Russian historical science. The country's foreign policy relations are considered as secondary problems in the study of the history of the Kazakh Khanate. The need for a deep and comprehensive study of the foreign policy relations of the Kazakh Khanate from unexplored sources is noted. It is especially important to study Kazakh-Turkish, Kazakh-Persian, Kazakh-Indian relations on the basis of archival documents that have never been introduced into scientific circulation before.

Keywords: historiographical review, historiographical source, conclusion, foreign policy, political connection, attitude, Kazakh Khanate, Yesim Khan, Tauke Khan, diplomacy.

For citation: Doskarayeva A.A., Mukhatova O.H., Zhumadil A.K. domestic historiography of the history of foreign policy of the Kazakh khanate // Otan tarihy. 2024. Vol. № 3. Pp. 565-581. (in Kaz.).

DOI: 10.51943/2788-9718_2024_27_3_565-581

ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ ИСТОРИИ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ КАЗАХСКОГО ХАНСТВА

Айжан Асхатовна Доскараева^{1*}, Оразгуль Хасеновна Мухатова², Жумадил Арман
Кабдешулы³

¹Младший научный сотрудник, докторант 2 курса Казахского национального
университета имени Аль-Фараби,

Институт истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова

(д. 28, ул. Шевченко, 050010 г. Алматы, Республика Казахстан)

<https://orcid.org/0000-0002-0035-1623>. E-mail: doskaraeva@gmail.com

*Автор-корреспондент

²Доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник

Институт истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова

(д. 28, ул. Шевченко, 050010 г. Алматы, Республика Казахстан)

<https://orcid.org/0000-0002-8613-7248>. E-mail: Orazgul7@rambler.ru

³Кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник

Институт истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова

(д. 28, ул. Шевченко, 050010 г. Алматы, Республика Казахстан)

<https://orcid.org/0000-0002-0541-8321>. E-mail: arman66@mail.ru

© ИИЭ имени Ч.Ч. Валиханова, 2024

© Доскараева А.А., Мухатова О.Х., Жумадил А.К.

Аннотация. *Введение.* В советский период и в годы независимости в отечественной исторической науке были написаны труды, посвященные внешней политике Казахского ханства. В этих исследованиях отражены отношения казахских ханов XVII - начала XVIII веков. Историки в ходе изучения истории кочевого узбекского государства, Ногайской Орды, Джунгарского ханства уделяли внимание внешнеполитическим связям. По этой причине в историографии часто встречаются произведения, изучающие казахско-русские, казахско-узбекские, казахско-джунгарские отношения. Внешняя политика Казахского ханства главным образом изучалась после обретения Казахстаном независимости. *Цель и задачи исследования* – определить уровень изученности истории внешней политики Казахского ханства в XVII - первой четверти XVIII вв.; проанализировать научное значение трудов, изданных в советский

период; обратить внимание на пробелы исследований, опубликованных в годы независимости. *Результаты.* В статье представлен обзор историографии истории внешней политики Казахского ханства в XVII - первой четверти XVIII вв. В советский период приоритетное внимание было уделено изучению казахско-русских, казахско-джунгарских отношений. За годы независимости увеличилось количество исследований, расширилась их база данных. *Вывод.* В отечественной исторической науке до сих пор не проанализирована историография истории внешней политики Казахского ханства XVII - первой четверти XVIII веков. Внешнеполитические связи страны рассматриваются как второстепенные проблемы в изучении истории Казахского ханства. Отмечается необходимость глубокого и комплексного изучения внешнеполитических отношений Казахского ханства по неизученным источникам. Особенно важно изучать казахско-турецкие, казахско-персидские, казахско-индийские связи на основе архивных документов, которые никогда ранее не вводились в научный оборот.

Ключевые слова: Историографический обзор, историографический источник, вывод, внешняя политика, политическая связь, отношение, Казахское ханство, Есим хан, Тауке хан, дипломатия.

Для цитирования: Доскараева А.А., Мухатова О.Х., Жумадил А.К. Отечественная историография истории внешней политики Казахского ханства // Отан тарихы. 2024. Т. 27. № 3. С. 565-581. (на каз.)

DOI: 10.51943/2788-9718_2024_27_3_565-581

Кіріспе. XV-XVII ғасырлардағы Қазақ хандығының сыртқы саясаты тарихы отандық тарих ғылымында арнайы зерттеу нысанына айналмаған десе де болады. Оның өзіндік себептері бар. Атап айтар болсақ, біріншіден, тарихшылар, әсіресе тәуелсіздік жылдары Қазақ хандығының құрылуын зерделеуге басымдылық берген, өйткені олар көшпелілерде мемлекет болуы мүмкін емес, болмайды да деген теорияға қарсы шыққан. Сондықтан да Ұлы далада шекарасы, халқы, шаруашылығы, әлеуметтік құрылымы, валютасы болған мемлекеттің өмір сүргендігін дәлелдеуге байланысты Қазақ хандығының құрылуы және нығаюына арналған еңбектер орын алған. Екіншіден, Қазақ хандығы туралы дербес зерттеулерде мемлекеттің ішкі және сыртқы саясатын жеке-жеке емес өзара сабақтаса қарастырылған. Үшіншіден, жарық көрген еңбектер қазақ мемлекеттігінің өткенін көбінесе жазба деректердің негізінде зерделеген. Елдің тарихи баяны жөніндегі ауызша деректер ғылыми айналымға түсіріле бермеген. Мұның өзі хандықтың ішкі жағдайының сыңаржақ қарастырылуына, ал сыртқы саясатының назардан тыс қалуына алып келді. Төртіншіден, ғылымда маркстік-лениндік методологияны, таптық бағытты ұстану салдарынан біржақты, большевиктік билікті мадақтау, тоталитарлық жүйе мен коммунистік идеология «феодалдық-рулық құрылысты дәріптейтін» еңбектердің жарық көруіне тиым салды. Сол себепті Қазақ хандығы, оның билеушілері туралы зерттеулерден гөрі ру-тайпалар, олардың көші-қон маршруттары, таңбалары және т.б. қарастырылған еңбектер жарияланды. Бесіншіден, осыған сәйкес «аға ұлтты» құрметтеу, оның тарихтағы рөлін дәріптеу мақсатында Қазақ хандығынан гөрі Киев Русінің, Мәскеу мемлекетінің, Ресей империясының тарихын зерттеп, оқыту орын алды. Алтыншыдан, өлкеде қазан революциясының орнауы, советтердің социалистік қоғам құрудағы рөлі, республиканың өнеркәсібі, жұмысшы табы, зауыттар мен фабрикалар тәрізді «өзекті» проблемаларды жаттанды сызба, жадағай мысалдар арқылы көрсету әдетке айналған тұста Қазақстан тарихының бірқатар мәселелері бұрмалана зерделеніп, орта ғасырлардағы өткені бойынша некен-саяқ зерттеулер жүргізілді. Қадап айтар жайт, Қазақ хандығы тек тәуелсіздік жылдары ұлт мүддесіне, мәдениетіне, дәстүріне сәйкес зерттелді. Сол себепті мәселенің

зерттелу деңгейін анықтап, зерттелуге тиіс қырларын айқындау ғылым үшін маңызды. Осы тұрғыдан келгенде зерттеу тақырыбы өзекті болып табылады.

Материалдар мен әдіс-тәсілдер. XVII-XVIII ғасырдың бірінші ширегіндегі Қазақ хандығының сыртқы саясаты тарихының тарихнамасын зерттеуде негізгі деректер болып отандық ғалымдардың монографиялары, диссертациялары, ғылыми мақалалары, жарияланған архив құжаттары мен материалдарының жинақтары саналады. Олардың алғашқысы 1930-жылдары жарық көрсе, соңғысы 2024 жылы жарияланған. Бір ғасырға жуық мерзімде дүниеге келген тарихнамалық деректердің біз талдап отырған түйкілі зерттеудегі маңызы зор.

XVII-XVIII ғасырдың бірінші ширегіндегі Қазақ хандығының сыртқы саясаты тарихының тарихнамасын зерделеуде шетелдік зерттеушілердің ұстанымдарына назар аударылды. Мәселен, А.К. Алексеевтің «көрші елдердің өзара байланыстарын мәдени мұра ретінде қарастыруға болады. Бұл тек мәдени қарым-қатынастар ғана емес қазіргі әлемдік кеңістікке қажетті үлкен саяси интеграцияға әкелетін байланыстар» деген тұжырымы мәселені жаңаша қарастыруға жол ашады (Алексеев, 2006: 213). Сонымен қатар М. Олкоттың, Ш. Акинердің, К.Пужоль Венсан Фурньоның пікірлерін отандық тарихшылардың көзқарастарымен салыстыру шынайы тұжырым жасауға септесті. Әсіресе К.Пужоль Венсан Фурньоның «XVIII ғасырда қазақтар саяси тұрғыдан алып қарағанда барлық бастамаларынан айырылды. Содан бері көрші елдері, жоңғар, орыс, қытай мен қоқандық өзбектер тарапынан үздіксіз жалғасын табатын экспансиядан көз ашпай келеді. Үш жүз біржола бөлініске түсті. Жоңғарлардың қырып-жойып, аяусыз соққы жасауы шарасыздық салдарынан қиналған (кіші және орта) жүздердің Ресейден көмек сұрауына мәжбүрледі» деген ой түйіні Қазақ хандығының сыртқы саясатын байыпты әрі тың деректер негізінде зерделеу қажеттілігін ескертті (Лаумулин, 2019: 218).

Зерттеуде тарихнама ғылымының методологиялық негіздері басшылыққа алынды. Тарихнамалық деректің пайда болуын және мазмұнын талдау әдісі пайдаланылды. Сонымен қатар тарихнама ғылымының тарихылық, объективтілік, әлеуметтік қағидалары деректің өзіне, ғылымдағы орны мен рөліне, ұтымды тұстарына және кемшіліктеріне, фактілерге баға беруге, тарихшының ғылымға қосқан үлесін анықтауға септесті. Зерттеуде салыстырмалы-тарихи, нақты талдау, логикалық талдау, жүйелеу, хронологиялық, проблемалық-хронологиялық, ретроспективті тәрізді әдістері қолданылды. Осылардың барлығы XVII-XVIII ғасырдың алғашқы ширегіндегі Қазақ хандығының сыртқы саясаты тарихының тарихнамасына дәйекті шолу жасауға мүмкіндік берді.

Талқылау. Отандық тарих ғылымында XVI-XVIII ғасырлардағы, соның ішінде XVII-XVIII ғасырдың алғашқы ширегіндегі Қазақ хандығының сыртқы саясаты тарихының тарихнамасы талданған зерттеулер өте аз. Осы мәселенің зерттелу деңгейі анықталған арнайы іргелі еңбектер жарық көрмеген. Тарихнамалық шолулар ғылыми мақалаларда, монографиялардың кіріспе бөлімдерінде жасалған. Солардың бірі – Р.Б. Сүлейменовтың «Советтік тарихнамадағы XVI-XVIII ғасырлардағы Қазақстанның сыртқы саяси байланыстары» атты мақаласы (Сүлейменов, 1983). Бұл Қазақ хандығының Азияның халықаралық өміріндегі рөлі мен орны тәрізді ауқымды әрі күрделі мәселенің зерттелу деңгейін советтік қазақстандық тарихнамада көрсетудегі тұңғыш ұмтылыс болды. Автор мәселені зерделеудегі қиындықтарды және оларды болдырмаудың жолдарын анықтауға баса назар аударды. Р. Сүлейменов кейінгі орта ғасырлар және жаңа замандағы қазақтардың сыртқы байланыстарына шолуды В.В. Бартольдтың еңбектерінен бастаған. Бұдан кейін автор советтік тарихшылар А.А. Семенов, А.П. Чулошников, А.Ф. Миллер, С.К. Ибрагимов және басқа да ғалымдардың Орталық Азия мемлекеттерінің халықаралық қатынастарындағы негізгі

мәселелерді зерделеп, зерттеулердің қатарын көбейтіп, ғылыми айналымға жаңа құжаттық және нарративті деректерді енгізгендерін атап көрсетті. Р. Сүлейменов өзі талдаған тарихнамалық деректерді хронологиялық және географиялық шегіне қарай топтастырған. Алдымен ол қазақ-ортаазиялық қатынастарға, одан кейін қазақтардың батыстағы көршілері Қашғар, Жоңғар, Қытаймен байланыстарға арналған еңбектерді қарастырған. Қазақстанның осы елдермен саяси және сауда байланыстарын зерттеуге үлес қосқан советтің ғалымдарды атаған. Қазақ-орыс қатынастарының зерттелуінде Қазақстанның Ресейге қосылуына арналған еңбектерге баға берген. Ғалым «Қазақстанның көрші елдермен сыртқы саяси, экономикалық және мәдени байланыстарын зерттеуде айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізілгенімен әлі де болса көптеген ізденістерді жүргізу, тың деректерді ғылыми айналымға енгізу қажет» деген тұжырым жасаған (Сүлейменов, 1983:33). Р. Сүлейменовтың арнайы мақаласынан өзге XVI-XVIII ғасырлардағы Қазақ хандығының сыртқы саяси байланыстары тарихының зерттелу деңгейіне шолу А. Сабырхановтың кандидаттық диссертациясының (Сабырханов, 1965), М. Әбусейтованың монографияларының кіріспе бөлімінде (Абусейтова, 1985, 2002), К.А. Пищулинаның, В.Я. Басинның мақалаларында (Казахстан, 1969), «Қазақ хандығы тарихы: құрылуы, өрлеуі, құлдырауы» (Қазақ хандығы, 2011) атты басылымда жасалған. Мұның өзі мәселе тарихнамасының толық талданбағандығынан, оны зерделеудегі жетістіктер мен кемшіліктердің анықталмағандығынан хабар береді.

Зерттеу нәтижелері. Тарихшылар Қазақ хандығының сыртқы саясатын түбегейлі, кешенді зерттемесе де мемлекеттің жалпы жағдайы зерделенген еңбектерде оның көрші елдермен қарым-қатынастарына тоқталды. Іргелі еңбектер советтік және тәуелсіздік кезеңдерде жарық көрді. Сол себепті Қазақ хандығының сыртқы саясатының тарихнамасын шартты түрде екі кезеңге бөлуге болады: советтік және постсоветтік.

Советтік кезеңде Қазақстанның көрші елдермен байланыстары туралы ең алғашқы еңбектер 1930–жылдардың соңында жарияланды. Ол П.П. Ивановтың қарақалпақтар тарихы бойынша очерктері еді (Иванов, 1936). X–XVIII ғасырлар аралығындағы қарақалпақтар тарихын қарастыруда ғалым қазақтардың XVII-XVIII ғасырлардағы көрші елдермен байланыстарына үстірт тоқталған. 1950–жылдардың соңында ғалымның XVI ғасырдың ортасы – XIX ғасырдағы Орта Азия тарихының очерктері жарық көрді (Иванов, 1958). Ғалым еңбегінің «Көшпелі өзбектердің әлеуметтік-экономикалық қатынастары және мемлекеттік құрылымы» атты тарауында қазақ хандарының олармен байланыстары баяндалған. «XVII ғасырда Бұхардың саяси қуатының әлсіреуі осы жүзжылдықтың басында Ташкентті иеленген қазақ хандары пайдаланады. Ташкент аумағынан қазақ хандары Орта Азияның орталық аудандарына, Самарқанға дейінгі жерлерге жорық жасады. Өз кезегінде аштарханидтердің кейбіреулері қазақ даласына жауапты жорықтар жасап, жолдарындағының бәрін қиратты. Осындай жорықтардың бірінде Имамқұл (1611-1643) бұхара әскерлерімен Сырдарияның төменгі ағысына дейін жетті» деген баяндауынан қазақтар мен аштархандар арасындағы қарым-қатынастардың қайшылықты әрі шиеленісті болғандығын аңғару қиын емес (Иванов, 1958:69). Қазақ хандығының сыртқы саяси жағдайының мемлекет үшін қолайсыз болғандығын автордың «XVII ғасырда қазақтардың Орта Азияның отырықшы аудандарына басып кіруі қалмақтардың (ойраттардың) қозғалысымен, олардың осы кезеңде Қазақстан аумағының солтүстік шекараларына дейін жетуімен байланысты» деген тұжырымынан байқауға болады (Иванов, 1958:69). Орта Азияның саяси қатынастарымен қатар саудасына тоқталған ғалым көрсетілген кезеңдегі халықаралық жағдайдың оған әсер еткендігін, алайда көрші елдермен дәстүрлі байланыстарды бұза алмағандығын ашып жазды. Орта Азия қазақ даласын қолөнер, тоқыма бұйымдарымен қамтамасыз етуі далалық аудандардың

экономикасында маңызды рөл атқарды (Иванов, 1958: 75). П.П. Ивановтың зерттеулерін Б.А. Ахмедов тереңдетті (Ахмедов, 1965). Алайда еңбекте XVI-XVII ғасырлардағы Қазақ хандығы мен ортаазиялық Шейбан және Аштархан әулеттері билеушілерінің өзара байланыстары көрініс таппаған. Алайда бұл зерттеуді көбінесе Қазақ хандығы тарихын зерттеуші тарихшылар пайдаланады.

Қазақ хандығының Шейбанидтермен сыртқы саясатындағы Сырдария өзені бойындағы қалалардың рөлі айқындалған К.А. Пищулина зерттеуі өзінің құндылығын әлі күнге дейін жоймай келеді (Пищулина, 1969). Моғолдар мемлекетінің XVI-XVII ғасырлардағы өзбек және қазақтармен сыртқы байланыстары О.Ф. Акимушкинның көлемді мақаласынан көрініс тапқан (Акимушкин, 1970).

Қазақ хандығының XVII-XVIII ғасырлардағы сыртқы саясаты көрініс тапқан зерттеулер негізінен 1960–1980 жылдарда жарияланды. Осы мәселені терең зерттеуде Т.И. Сұлтановтың XV–XVII ғасырлардағы қазақ-өзбек қатынастары зерделенген еңбегі маңызды рөл атқарады (Султанов, 1982). Атауынан көрініп тұрғандай, еңбекте XV–XVII ғасырлардағы Арал өңірі көшпелі тайпаларының этникалық және әлеуметтік мәселелері зерттелген. Дегенмен ғалым XVI-XVII ғасырлар тоғысындағы Қазақ Елінің сыртқы саяси жағдайына қысқаша тоқталып кеткен. Автордың «Жеті жарғы XVII ғасырдың 70–жылдары пайда болды және Тәуке хан мен оның айналасындағылардың ойрат Галдан қонтайшының заңнамалық бастамасына жауап ретіндегі әрекет болды» деген тұжырымы осы кезеңдегі қазақ-ойрат қатынастарын терең зерделеуді ғана емес мемлекеттердің бір біріне ықпалын тың деректер бойынша зерттеу қажеттілігін байқатады (Султанов, 1982: 67). П.П. Иванов тәрізді Т.И. Сұлтанов та «XVI ғасырдың соңында қазақтардың қолына Ташкент пен Түркістанның өтуі бір жағынан Аштарханидтердің оларды осы қалалардан ығыстыруға ұмтылуы, екінші жағынан жоңғарлардың жақын орналасуы XVII ғасырда Қазақ хандығын қоршаудағы лагерьге ұқсатқандығы» туралы тұжырым жасады (Султанов, 1982: 67). Қорытынды ретінде ғалым аталған қалалар мен олардың айналасы XVII-XVIII ғасырдың басына дейін, яғни бір жарым ғасырға жуық уақыт бойы қазақтардың қолында қалып, хандықтың саяси орталығы болғандығы жөнінде ой түйіндеді (Султанов, 1982: 91).

Қазақ хандығының Шейбан және Аштархандармен ғана емес жоңғарлармен де сыртқы саяси қарым-қатынастары бірде шиеленісті сипатты иеленсе, бірде келісімдер арқылы реттеліп отырды. Советтік кезеңдегі тарихшылар осы байланыстарды арнайы болмаса да қосалқы түрде айтып өтті. Мәселен, И.Я. Златкинның еңбектерінде қазақ-жоңғар қатынастары, оның мәні анықталды (Златкин, 1964). Осы байланыстардың жағымды және жағымсыз тұстары айқындалды. Ол XVII ғасырда ойрат және қазақ феодалдарының арасындағы өзара қатынастардың айтарлықтай өзгерістерге түскендігіне назар аударды. Ғалымның пікірінше, егер XVI ғасырдың соңы XVII ғасырдың басында біріккен қазақ мемлекетіне бірікпеген, әлсіз, шайқас алаңдарында жеңіліске ұшыраған ойрат княздықтары қарсы шықса, бұдан кейінгі уақыттарда күштер тепе-теңдігі ойрат хандарының пайдасына қарай өзгере бастады. Мұның өзі Қара Құл билеген ойрат иеліктерінің біртіндеп біріге бастауымен, қазақ хандары билігінің әлсіреуімен және Қазақстанның бірнеше дербес бөлшектерге бөлініп кетуімен түсіндіріледі (Златкин, 1964:166). Батыр қонтайшының билігі кезінде қазақтар мен ойраттар арасында үш қарулы қақтығыс: бірі 30-жылдары, екіншісі – 1643 жылы, үшіншісі – 1651-1652 жылдары болды (Златкин, 1964: 196). Алайда бұлар туралы деректер өте аз. Дегенмен монғол деректерінде 1643 жылғы ойрат жорығының Түркістан қаласын билеген қазақ ханы Есімге қарсы бағытталғаны жөнінде мәліметтер бар. Есімнің ұлы Жәңгір сұлтанның ойраттарда тұтқында болғандығы қоса айтылады. Бірақ оның тұтқынға түсу себептері, одан қашуы турасында фактілер кездеспейді. Мұның өзі Жәңгір сұлтанның тұтқын болғандығына күмән тудырмайды

(Златкин, 1964: 197). И.Я. Златкинның зерттеуінше, билік басына келген Цэван Рабданның жоңғар ханы ретіндегі алғашқы ірі сыртқы саяси актісі – қазақ ханы Тәукемен болған соғысы. Соғыстың басталуына Тәукенің тұтқиылдан шабуыл жасауы себеп болған. Тәуке хан Цэван Рабданнан ұлын тұтқыннан босатуды өтінген. Қалмақ қонтайшысы оның өтінішін орындап, баласын босатып қана қоймай, онымен бірге 500 адамды қорғау үшін қосып берген. Алайда Тәуке алғыс айтудың орнына ойраттардың барлық адамдарын өлтіріп, керуендерді тонаған. Соның салдары қазақтар мен ойраттардың арасындағы жаңа қақтығыстың туындауына әкелген. Ақыр соңында Цэван Рабдан қазақ жерлеріне бірнеше дүркін шабуыл жасаған (Златкин, 1964: 325-326). Автордың зерттеуінше, XVIII ғасырдың басында қазақ-жоңғар қатынастары бұрын-соңды болмаған дәрежеде шиеленіскен. Оның басты себебі – аумақ мәселесі (Златкин, 1964: 328).

Советтік қазақстандық тарихшылардың назарынан қазақ-орыс қатынастары да тыс болмады. Осы мәселе бойынша диссертация қорғалып, ғылыми мақалалар жарияланды. Мәселен, А. Сабырхановтың диссертациясында XVI-XVIII ғасырдың бас кезіндегі қазақ-орыс қатынастары үстірт айтылды (Сабырханов, 1965). 1970 жылы А. Сабырханов диссертацияда зерттелген мәселені тереңдетіп, кеңейтіп, монография жариялады (Сабырханов, 1970). Тарихшының пайымдауынша, XVI ғасырдың соңы XVII ғасырдың бас кезінде қазақ-орыс қатынастары әлсіреген. «Себебі XVII ғасырдың бас кезінде Россия мемлекетінің ішкі жағдайы «лаң дәуіріне» байланысты өте шиеленіскен болатын. Ал Қазақ хандығы болса, бүкіл XVII ғасырдың өнебойында Жоңғария шапқыншылығына ұшырап отырды. Сөйтіп, өздерінің ішкі жағдайының қамын жеген екі мемлекет те белгілі бір уақыт ішінде сыртқы саяси байланыстарға баса көңіл аударма алмаған болуы ықтимал. Сөз жоқ, Қазақстан мен Россияның саяси қатынастарының әлсіреуін тек осы фактімен түсіндіру дұрыс болмас еді» (Сабырханов, 1970:19). Шындығында да XVII ғасырда қазақ-орыс қатынастары біршама әлсіреді, бірақ олар тежеліп қалған жоқ. Ертеректен бастау алатын байланыстар жібінің үзілмегендігін архив құжаттары дәлелдейді. Көрсетілген кезеңде Ресей мемлекетінің Қазақ хандығымен саяси одақ құру және сауда байланыстарын нығайтуға бағытталған шаралардың орын алғандығына хат алмасулар куә (Материалы, 1959: 45-49). Көрші мемлекет Қазақ Елімен бейбір қарым-қатынас орнатуға мүдделі болған. А. Сабырхановтың зерттеуінше, XVIII ғасырдың басында патша үкіметі Орта Азия қалалары мен Сібір ортасындағы керуен жолдарды билеп тұрған қазақ ханы Тәукемен байланысты күшейтуге әрекет жасаған. Тәуке де Орыс мемлекетімен достық қарым-қатынастарда болуды тілеген (Сабырханов, 1970:19). Екі ел арасында елшілік жоралғылары жасалып, келісімдерге қол қойылған. Мәселен, қазақ елшілері 1670 жылдың қазанында Тобылда, одан әрі Мәскеуге барса, 1694 жылы орыс үкіметі өз елшілерін Қазақ хандығына жіберген (Сабырханов, 1970: 23, 26). Осы орайда тарихшы мындай тұжырым жасаған: «Қазақстанда болған орыс елшілерінің тарихын зерттеуде тек олардың саяси қарым-қатынастарды нығайтудағы рөліне ғана тоқталу жеткіліксіз. Қазақстанда болған кезінде олардың байқауларында, мәліметтерінде қазақ тарихы үшін аса маңызды құнды және сирек кездесетін деректер бар. Осы жағына да баса көңіл аударған жөн» (Сабырханов, 1970: 27- 28). Тарихшының пікірі тек тәуелсіздік жылдары назарға алынды. XVII-XVIII ғасырларда Қазақ даласында болған саяхатшылар, елшілер мен өзге де шенеуніктердің жазбалары, күнделіктері және т.б. «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы аясында «Қазақстан тарихы бойынша орыс деректері» (История Казахстана в русских источниках) атты он томдық деректер жинағына топтастырылып, жарық көрді. Осы деректер XVII-XVIII ғасырдың бірінші ширегіндегі Қазақ хандығының сыртқы саясаты тарихына баға беруге септесері сөзсіз.

Орыс-қазақ қатынастарын кешенді түрде зерделеуде В.Я. Басин еңбектерінің маңызы зор. Тарихшы XVIII ғасырдың I-жартысындағы Ресейдің сыртқы саяси жүйесіндегі Қазақстанның орны мен рөлін арнайы зерделеді (Басин, 1969). Ол патша үкіметінің өзінің сыртқы саясатында бір жағынан ортаазиялық хандықтармен, екінші жағынан Парсы елімен маңызды рөл атқаратын Қазақстанға ерекше назар аударғандығын баса айтты (Басин, 1969: 51). В.Я. Басин Ресейдің Қазақстанды оны Орта Азиямен байланыстыратын мықты экономикалық және сауда көпіріне айналдырғысы келген саясатын ашып көрсетті (Басин, 1969: 51). Тарихшы А. Сабырханов тәрізді XVIII ғасырдың басында екі елдің арасында елшілік алмастырулардың жиі орын алғандығына, сондай-ақ қазақ жерлеріне ұйымдастырылған Бухгольц, Ступин экспедицияларына тоқталды. «XVI ғасырдың соңы XVII ғасырдың бас кезінде қазақ-орыс қатынастары әлсіреді» деген А. Сабырхановтың пікірін В.Я. Басин «XVII ғасырда Ресей мен қазақ хандықтары арасында сауда, саяси және дипломатиялық байланыстар болды. Алайда олар қазақтардың көршісі алауыздық күрес жүргізген және хандарды қолдауға мүдделі болған әлсіз Жоңғария тұрғанға дейін жалғасты», – деп нақтылады (Басин, 1971:102). Ол да А. Сабырханов сияқты Тәуке ханның Ресеймен жақындасуға мүдделі болғандығын, 1686–1693 жылдар аралығында Сібір шекараларына бес елшілікті аттандырғанын баса көрсетті (Басин, 1971:107). Осы кезеңдегі Ресей мемлекетінің қазақтармен қатынастарын нығайтуға мүдделі болғандығын, алайда сыртқы саяси байланыстардың орыс-жоңғар саясатының аясында өрбігендігі туралы жазды. Қазақ хандығы Жоңғариямен жаугершілік жағдайда болса, Ресей жоңғарлармен бейбіт қатынастарда тұрғандығын жасырмады. Осы тұжырымды В.А. Моисеев те өзінің дербес зерттеуінде жасады (Моисеев, 1991).

XVII-XVIII ғасырдың бірінші ширегіндегі Қазақ хандығының сыртқы саясатының кейбір мәселелері, атап айтқанда орыс-қазақ сауда және дипломатиялық қатынастар Қазақ ССР тарихының 2-томынан көрініс тапты (Қазақ ССР тарихы, 1983). Академиялық басылымның «Қазақ хандығының XVII ғасырдағы саяси жағдайы» атты тараушасында Есім және Тәуке хандардың сыртқы саясатын көрсетуге басымдылық берілген (Қазақ ССР тарихы, 1983: 294-299). Қазақ-жоңғар, қазақ-орыс қатынастарының тарихы советтік идеологияның талаптарына сәйкес баяндалған.

Советтік кезеңде Қазақ хандығының тарихына, соның ішінде сыртқы саясатының тарихын терең зерттеу, оның деректік базасын кеңейту мақсатында айтарлықтай жұмыстар істелді. Кеңес Одағының архив қорларындағы құжаттар анықталып, жүйеленді. 1961 жылы «XVI–XVIII ғасырлардағы қазақ-орыс қатынастары» («Казахско-русские отношения в XVI–XVIII веках») атты құжаттар мен материалдар жинағы жарық көрді (Казахско-русские отношения, 1961). Жинақ XVI–XVIII ғасырдың 70-жылдар аралығындағы Ресейдің сыртқы саясат архиві қорларының бұрын жарияланбаған құжаттарын қамтыды. Жинақтың 1594–1722 жылдар аралығындағы құжаттарды топтастырған бірінші бөлігінің XVII-XVIII ғасырдың алғашқы ширегіндегі Қазақ хандығының сыртқы саясатының тарихын жаңа көзқараста зерделеуге көмектеседі. Бұл жинақтың құжаттары әлденеше рет ғылыми айналымға түсірілген. Көбінесе советтік кезеңдегі тарихшы-зерттеушілер құжаттарды талдау нәтижесінде сол кездегі идеологияға сәйкес тұжырымдар жасаған. Сол себепті құжаттарды сыни талдаудың, тың тарихи таным тұрғысында ой елегінен өткізудің қажеттілігі анық байқалады.

1969 жылы В.П. Юдиннің басшылығымен «XV–XVIII ғасырлардағы Қазақ хандығының тарихы бойынша материалдар» («Материалы по истории Казахских ханств в XV–XVIII веках») атты жинақтар жарияланды (Материалы, 1969). Бұл жинақ бір жағынан тарихшы-зерттеушілердің ізденістерін айтарлықтай жеңілдетсе, екінші жағынан оларды тың архив деректерін ғылыми айналымға түсіруге итермеледі. Жинақ

құжаттарының құндылығы әлі де жоғары. Сондықтан да оларды мемлекеттің сыртқы саяси байланыстарын бағамдауда пайдалануға болады.

XVII-XVIII ғасырдың алғашқы ширегіндегі Қазақ хандығының сыртқы саясаты, қазақтардың моғолдармен, Шейбанидтермен, Аштарханидтермен, қырғыздар және қалмақтармен сыртқы байланыстары турасында мәліметтер О.Ф. Акимушкин аударып, дайындаған Шах Махмұд Шорастың «Хроникаларынан» орын алған (Шах-Махмуд, 2010). Хроникаларға енгізілген материалдар сыртқы саясатта нақтылайтын, салыстырмалы түрде қарастыратын түйткілдерді зерделеуде айтарлықтай мәнді ақпарат береді.

Тәуелсіздік жылдары, яғни постсоветтік кезеңде Қазақ хандығының тарихын алдыңғы уақыттардағы ғылыми дәстүрге сәйкес зерделеу өз жалғасын тапты. Зерттеулердің қатары көбейіп қана қоймай, олардың деректік базасы кеңейді. Араб, парсы, қытай, түрік, монғол және т.б. тілдердегі түпнұсқа деректер мен материалдар талданып, тың ғылыми тұжырымдар жасалды. Жаңа тарихи таным, тың методологиялық ұстанымдар бойынша дайындалған зерттеулер жарияланды. Соларда XVII-XVIII ғасырдың алғашқы ширегіндегі Қазақ хандығының сыртқы саясаты біршама көрініс тапты. Мәселен, М. Әбусейтованың XV–XVII ғасырлардағы Қазақстан мен Орталық Азияның саясаты, тарихы және дипломатиясына арналған іргелі зерттеуінде XVII ғасырдағы Қазақ хандығы арнайы қарастырылған тараушада Есім хан мен Аштарханидтер арасындағы қатынастар баяндалады (Әбусейтова, 2002). Өзге тарихшылар тәрізді Имам Құлдың Ташкентті басып алуы, оның Тұрсын Мұхаммед ханмен соғысы, қазақ хандарының Моғолстанмен байланыстарына тоқталды. Автор «қазақ хандарының сыртқы саясаты дәстүрлі екі әдіспен бейбіт жолмен және соғыс арқылы жүзеге асырылғандығын» баса көрсетті (Әбусейтова, 2002: 140). Ғалымның пікірінше, келісімдерге келу және елшіліктерді аттандыру XVI-XVII ғасырларда мемлекетаралық қатынастардың қалыпты норма болған (Әбусейтова, 2002: 140). Қазақ хандығының сыртқы саясатында елшілер, хабаршылар, жаушылар маңызды рөл атқарған. Іргелі еңбекте XV–XVII ғасырлардағы Қазақстанның Орталық Азия елдерімен және халықтарымен өзара байланыстары айтылады. Бұл қатынастардың әртүрлі болғандығын анықтай келе, Қазақ хандығының Хиуа, Бұхара, Қоқан және т.б. елдермен дипломатиялық келіссөздердің жасалғандығы туралы жазды болған (Әбусейтова, 2002: 165). XVIII ғасырдың басындағы сыртқы саяси байланыстардың ерекшеліктерін айқындады. «XVIII ғасырдың басында Орталық Азияның халықаралық қатынастар жүйесінде айтарлықтай өзгерістер орын алды. XVIII ғасырдың ортасына дейін аймақта ірі әрі ықпалды мемлекет Жоңғар хандығы болды. Орталық Азиядағы халықаралық қатынастарға Цин империясы мен Ресей ерекше ықпал ете бастады» деген тұжырымы көрсетілген кезеңдегі Қазақстанның сыртқы саяси байланыстарының күрделі болғандығынан хабар береді (Әбусейтова, 2002: 151). Автор XVI-XVII ғасырлардағы қазақ-қырғыз, қазақ-орыс, қазақ-ойрат, қазақ-қарақалпақ қатынастарына да тоқталды.

XVII-XVIII ғасырдың бірінші ширегіндегі Қазақ хандығының сыртқы саясаты тарихын зерделеуде К. Хафизованың дербес зерттеуінің маңызы зор (Хафизова, 2019). Ғалым XVIII-XIX ғасырлардағы Қазақ хандығының дипломатиясы тарихын арнайы әрі кешенді түрде зерттеген. Ғалым қазақ дипломатиясын екі кезеңге бөлген. Солардың XV–XIX ғасырдың бірінші ширегін қамтыған алғашқы кезеңі Қазақ хандығының сыртқы саясатын зерделеуге септігін тигізеді. «Төле бидің сыртқы саяси қызметі» атты тараушасында баяндалған оқиғалар XVIII ғасырдағы Қазақ хандығының сыртқы саясатының бағыттарын айқындауға мүмкіндік берсе, «Жоңғар ханы Даваци» тараушасы қазақ-жоңғар қатынастарының қыр-сырын түсінуге жол ашады.

«Қазақ хандығы тарихы: құрылуы, өрлеуі, құлдырауы» тақырыбындағы ұжымдық монографияда XVII ғасырдағы Қазақ хандығының сыртқы саясаты қысқаша баяндалады (Аяған, 2011) «...1618–1621 жж. соғыс қазақтарға жеңіс әкелді. Бұл жылдары Қазақ хандығы батыста Үлкен Ноғай Ордасымен, шығыста Моңғол хандығымен (Алтын хан мемлекетімен) әскери одақ құрды. Есім хан бастаған қазақ әскерлері ойраттарға соққы беріп, оларды қазақ жерінен Сібір аймақтарына қарай ығыстырды» деген сипаттамалар – айтылғанның дәлелі (Аяған, 2011:161). Ұжымдық зерттеуде Есім ханның Ташкентке жорығы, XVII ғасырдың 30–70 жылдарындағы сыртқы саяси байланыстар, Жоңғар мемлекетімен, Бұхар хандығымен қарым-қатынастар айтылады. XVII ғасырдың соңы және XVIII ғасырдың басындағы Тәуке хан саясаты баяндалады. Ғалымдардың тұжырымдауынша «Әз Тәуке хан үкіметі жер көлемі өсіп, қуаттана түскен Ресей патшалығымен бейбіт қатынастары баянды етуге зор көңіл бөледі. Әуелі, XVII ғасыр соңында Қазақстан мен Ресей арасында сауда байланыстары нығая түсті. Сауда керуендері екі жаққа да тиімді қызмет етті. Елшілік байланыстары жиіледі» (Аяған, 2011: 175).

Қазақ хандығының тарихын заңтану ғылымы тұрғысынан зерттеген М.А. Сәрсенбаевтың монографиясы – тарихшылар үшін қажетті әрі тартымды (Сарсембаев, 2015). «Қазақ хандығының (жүздердің) халықаралық құқық субъектісі тұңғыш қазақ мемлекетінің егемендігінің көрінісі ретінде» тақырыбындағы тарауында Қазақ хандығы тарихындағы халықаралық құқықтық дереккөздер, елшілік құқығы зерделенген.

Бес томдық «Қазақстан тарихы» басылымының 2-томында елдің XVII ғасырдағы ішкі саяси және халықаралық жағдайы көрініс тапты (Қазақстан тарихы, 1998). Академиялық ұжымдық зерттеуде жасалған «Қазақ хандарының Моғолстандағы Шағатай ұрпақтарымен: Тұрсынның Жаркент пен Қашғар ханы Абд әл-Латиф (Аппак) ханмен, Есімнің Шалыш пен Турфан билеушісі Абд ар-Рақым ханмен одақтастық қатынастары XVII ғасырдың бас кезіне жатады» деген тұжырым аталған кезеңдегі Қазақ хандығының сыртқы саясатының көпвекторлы әрі күрделі сипатты иеленгендігін айғақтайды (Қазақстан тарихы, 1998: 427). Уақыт өткен сайын хандықтың сыртқы саясаты күрделене түскен. Әсіресе қазақ-жоңғар қатынастары шиеленіскен. Сондықтан да XVII ғасырдың 30–50-жылдары Есім ханның жоңғар факторымен үнемі санасып отыруына тура келді. Ол Есімнің сыртқы саяси қызметте негізгі бағыты болды және қазақ қоғамының ішкі өміріне едәуір ықпал етті (Қазақстан тарихы, 1998: 429). XVIII ғасырдың басында жоңғар факторы сыртқы саясатқа ғана емес қазақ мемлекетіне, халықтың өмір сүруіне қауіп төндірді.

Э.Д. Телеуованың диссертациясында Тәуке хан тұсындағы Қазақ хандығының саяси, әлеуметтік және экономикалық ахуалы зерделенген (Телеуова, 1999). Тарихшы хандықтың сыртқы саясатын арнайы зерттеуді мақсат етпесе де Тәуке ханның көрші елдермен саяси байланыстарына тоқталды. Билеушінің көршілес мемлекеттермен бейбіт шаруашылық, сауда-саттық байланыстар, жоңғарлармен тату қарым-қатынастар орнатуға ұмтылғандығын көрсетті. Болашақ зерттеушілерге мәселені жаңаша зерттеудің бағыттарын айқындап берді.

Соңғы жылдары отандық тарих ғылымында бұл мәселені арнайы қарастырған еңбектер пайда бола бастады. Мәселен, Б.А. Ғабдулина XVII ғасырдың соңы мен XVIII ғасырдың бірінші жартысындағы Қазақ хандығының көрші мемлекеттермен қарым-қатынасын зерттеді (Ғабдулина, 2005). Хандықтың біртұтастығын және қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатындағы Тәуке ханның сыртқы саясатын, қырғыздармен, қарақалпақтармен әскери одақ құруға қол жеткізгендігі айтылды. Жоңғар хандығынан төнген қатерге байланысты Ресей және Орта Азия хандықтарына елшіліктер жіберіп отырғандығы тарихи деректердің негізінде дәйекті түрде көрсетілді.

Күрделі әрі байыппен зерделеуді қажет ететін тақырыптарды зерттеу арқылы жас ғалым отандық тарих ғылымының дамуына елеулі үлес қосты.

Шығыстану институтының маманы Ғалия Қамбарбекова Қазақ хандығының тарихын терең зерттеуде Үндістан мен Иранға арнайы іс сапармен барды. Нәтижесінде ғалым бұл елдердің ұлттық кітапханаларынан қазақ хандары мен Иран шахтары арасындағы жағымды дипломатиялық қарым-қатынасты дәлелдейтін құжаттарды тапты. Бұрын-соңды ғылымда беймәлім болған тарихи деректерді анықтап, мәселені зерделеудің деректік базасын кеңейтті. Тың құжаттар мен материалдар негізінде бірқатар еңбектер жариялады. Солардың арасында «Қазақстан Республикасының Ұлттық және ғылыми кітапханасының қорларында сақталған Мунши Наваль Кишор баспасынан шыққан парсы кітаптары» атты еңбегі ерекшеленеді (Қамбарбекова, 2017). «Сефевидтер билігі тұсындағы дипломатиялық хат алмасулар» тақырыбындағы мақаласы қазақ-парсы сыртқы саяси байланыстарының, дипломатиясының сипатын, бағытын және мәнін терең түсінуге мүмкіндік береді (Қамбарбекова, 2012). «Исфаһандық Әли Раузатидың қолымен жазылған және жинақталған дипломатиялық хаттар жинағына сарай хаттамалары мен дипломатиялық хаттардың көшірмесі енген. Атап айтқанда, орыс патшасы, қалмақ ханы, қазақ ханы, өзбек ханы мен Осман императорына жазған хаттардың мәтіндері қамтылған. Соның ішіндегі ең маңыздысы II Аббас шахтың қазақ ханы Тәуке ханға жазған хаты болып табылады. Бұл дипломатиялық хатта, қазақ ханы Тәуке ханнан хат келгендігі және ол хатты Тәуке ханның елшісі Бақибек елші арқылы жеткізілгендегі баяндалады. Хаттың мазмұнына қарағанда қазақ ханы Иран шахымен арадағы дипломатиялық қарым-қатынасты жандандырғысы келгендігі туралы баяндалған» деген сипаттамасы маңызды болып саналады (Қамбарбекова, 2012: 11). Алайда зерттеушінің пікірінше, Иран шахтарына қазақ хандары жазған дипломатиялық хаттардың мәтіні әлі табылмаған. Мұның өзі хандықтың сыртқы байланыстарын тың деректер негізінде зерделеу дегенді білдіреді.

Қазақ хандығының сыртқы саяси байланыстарын анағұрлым терең әрі жан-жақты зерделеген тарихшы Н. Атығаев болды. Оның дербес зерттеуінде XV–XVII ғасырлардағы Қазақ хандығының сыртқы саясаты тарихы бірнеше бағыттарда көрсетілді. Нақты айтсақ, Қазақ Елінің шибандармен, аштарханидтермен, қалмақтармен, моғолдармен, қырғыздармен, үнділермен, Ноғай ордасымен, Орыс мемлекетімен, Сефевидтік Иранмен, Осман империясымен қарым-қатынастары жеке-жеке қарастырылды. Мәселен, шибандармен сыртқы байланыстар XV–XVII ғасырларды қамтыған. XVII ғасырдағы қазақтар мен Аштарханидтердің шиеленісті әрі күреске толы өзара қарым-қатынастары ғылыми зерттеулердің негізінде анықталған. Ғалымның тұжырымдауынша XVII ғасырдың басында Бұхар хандығы мен Қазақ хандығы билеушілерінің өзара қарым-қатынастары шиеленісті болып қала берген. Мұндағы басты себеп – Ташкент қаласы. Осы кезде Есім ханның саяси қызметі ерекшеленеді. Хан бірден көпвекторлы сыртқы саяси байланыстар орнатуға ұмтылды. Қалмақтар мен Аштарханидтерге қарсы ноғай билеушілерімен бірлескен әскери-саяси одақ құрды және қырғыздармен ынтымақтасты (Атығаев, 2023: 52). Жәңгір ханның билігі тұсында қазақ-өзбек қатынастары жақсарды. Жаңа хан Жоңғар басқыншылығына байланысты Аштарханидтермен бейбіт, тіпті одақтық қатынастарда болуға тырысты. Тәуке хан да оларға елшіліктер жіберіп, дипломатиялық байланыстар орнатты. Әскери-саяси ынтымақтастықпен қатар Тәуке хан Орта Азиямен сауда қатынастарын күшейтуге мүдделі болды (Атығаев, 2023: 55, 57).

Монографияда өзге зерттеулерде қысқа ғана айтылатын қазақ-моғол қатынастары баяндалды. Н. Атығаевтың зерттеуі бойынша XVI ғасырдың соңында қазақ билеушілері Моғолстан мемлекетінің істеріне белсенді түрде араласты. Тәуекел хан моғол билеушілеріне қолдау көрсетіп отырды. Бұдан кейінгі жылдары қазақ

хандарының барлығы Тәуекел ханның саясатын ұстанды. Мәселен, қазақ сұлтаны Ескендір өзінің әскерімен Жаркент әмірішісіне қарсы шыққан Турфан мен Шалыштың билеушісі Абд ар-Рақым ханға айтарлықтай көмек берді. Кейінірек Абд ар-Рақым Есім ханға қолдау көрсетті. Есім ханның ұлы Жәңгір де Абд ар-Рақым ханның мұрагері Абдаллахпен тату көршілік қатынастар орнатты. Осы жылдары Жәңгір ханның ұлдары – Тәуке мен Әппақ елшілік миссиямен моғол ханында болды (Атығаев, 2023: 78-79).

А. Исин XV ғасырдың II-жартысы – XVI ғасырдағы Қазақ хандығы мен Ноғай Ордасын арнайы зерттегені белгілі (Исин, 2002). Осы мәселені Н. Атығаев та қарастырды.

Қазақ хандығы тарихын зерттеген тарихшылардың қазақ-қалмақ (жоңғар) қатынастарына тоқталмағаны кемде-кем. Н. Атығаев мәселенің тарихи деректермен дәйектелмеген жекелеген тұстарына зерттеулер мен материалдар бойынша көз жеткізді. Оның зерделеуінше, XVI ғасырда қазақтардың қалмақтарға қарсы күресіндегі одақтастарының бірі Батыс Монғолиядағы халха-монғолдар құрған Алтын-хандар (Алтан-хандар) мемлекеті болды. Алайда В.А. Моисеев қазақтар мен халха-монғолдар (хотогойттар) арасында жасалған келсім шарттың болғандығын дәйектейтін құжаттардың жоқ екендігін жазды. Ол XVII ғасырдың басында қалмақ мәскерлеріне қарсы жорықтардың бір уақытта болғандығын жай ғана сәйкестік емес екендігін көрсеткен. Осындай пікірді ресейлік ғалым В.Т. Тепкеев те білдірген. А.И. Исин 1616 жылы ойраттарға қарсы бірлескен жорықтар ұйымдастыру туралы қазақтар мен монғолдар арасында келіссөздер басталды деп санайды. Ал Н. Атығаевтың пайымдауынша, уақыт өте келе Алтын-хан мемлекетімен одақ Есім ханның жағдайын нығайтып, қалмақтармен қақтығыста жетістіктерді қамтамасыз етті (Атығаев, 2023: 121-122). А.И. Исиннің пікірінше, 1620 жылы басталған Есім ханның қалмақтарға қарсы шабуылы 1621 жылдың басына дейін жалғасты. Оған қазақтар, ноғайлар және халха-монғолдар қатысқан. XVII ғасырдың 50–70-жылдары Жәңгір хан Қазақ және Жоңғар хандықтары арасында өзара қатынастар салыстырмалы түрде байсалды болды (Атығаев, 2023: 138). Тәуке ханның кезінде жоңғарлар жаңа жорықтар жасады. Ол Бұхардан он мыңдық әскер алдырып, жоңғарларға қарсы шықты. Бірлескен қазақ-бұхар әскерінің жорығы сәтті аяқталды.

Н. Атығаев қазақ-қырғыз қатынастарын да қарастырды. Есім ханның тұсында екі ел арасында тығыз байланыстар орнатылып, одақ құрылған. Саяси қатынастар қалмақтарға қарсы бірлескен күресте анағұрлым белсенді бола түскен. Деректердің мәліметтерінше қырғыздарға Есім ханның ұлы Жәңгір де билік еткен. Осылайша қазақ-қырғыз өзара қатынастары екі жүз жыл сақталған (Атығаев, 2023: 153).

Отандық тарихнамада жиі айтылып, арнайы зерттеулер жүргізілген тақырыптардың бірі қазақ-орыс қатынастары екендігі белгілі. Қазақ хандығының XV ғасырдан бастау алатын Мәскеу, кейіннен Ресей мемлекеттерімен байланыстары Н. Атығаев XVII ғасырдағы қатынастармен сабақтастыра зерделеді. Оның пікірінше, қазақ-орыс қатынастары XVII ғасырдың соңында, Тәуке ханның билігі тұсында белсенді дамыған. Бұл пікірді кезінде Т. Сұлтанов та атап көрсеткен.

Н. Атығаев зерттеуінің ерекшелігі ғалым Қазақ хандығының Сефевидтік Парсы елімен саяси байланыстарды үстірт болса да қарастырған. Назар аударарлық жайт, автор Иран кітапханаларының қолжазба қорында Сефевидтік шахтардың Тәуке ханға, Жәңгір ханға XVII ғасырдың соңында жазған бірнеше хаттардың сақтаулы екендігі туралы ақпарат берген. Сол хаттардың алғашқысын II Аббас-шах Тәуке ханға 1661-1662 жылдары жолдаған (Атығаев, 2023: 169). Қазақ-парсы қатынастары XVI ғасырдан басталып, екі жүз жылға созылған. Екі мемлекет билеушілер Бұхар хандығына қарсы күресте одақ құруға мүдделі болған. Автордың Қазақ хандығы

мен Сефевидтік Иран арасындағы байланыстардың толық зерттелмегендігі, болашақта оны терең зерделеу қажеттілігі туралы пікірі қолдауға лайық (Атығаев, 2023: 170).

Дербес зерттеуде бұрын-соңды отандық тарихнамада көрініс таппаған қазақ-үнді, қазақ-түрік саяси қарым-қатынастары баяндалған. Зерттеудің басты ерекшелігі де осы болып табылады. Бұл байланыстарды да, әсіресе XVII-XVIII ғасырдың басындағы саяси қатынастарды тың архив құжаттары мен материалдары бойынша жан-жақты зерделеудің қажеттілігі анық байқалады. Дегенмен Н. Атығаев мәселені кешенді зерттеу арқылы отандық тарих ғылымына қомақты үлес қосты. Оның еңбегі болашақ жас зерттеушілерге ой салатын, бағыт беретін зерттеу екендігі даусыз.

Қорытынды. Осылайша XVII-XVIII ғасырдың бірінші ширегіндегі Қазақ хандығының сыртқы саясаты тарихының отандық тарихнамасына шолу жасалды. Осы уақытқа дейін көрсетілген кезеңдегі мемлекеттің сыртқы саяси байланыстары тарихының зерттелуі арнайы талданбағандығы анықталды. Мәселенің зерттелу деңгейін анықтау барысында негізінен тарихнамалық деректердің түрі – монографиялардың жарияланып, соларда сыртқы саяси байланыстар қосалқы түрде қарастырылғандығына көз жеткізілді. Советтік кезеңде Қазақстанның көрші елдермен сыртқы саяси, экономикалық және мәдени байланыстарын зерттеуде айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізілген. Советтік кезеңдегі зерттеушілер Қазақ хандығының Шейбан және Аштархандармен және жоңғарлармен, орыстармен сыртқы саяси қарым-қатынастарын қарастырды. Олар осы байланыстарды арнайы болмаса да қосалқы түрде айтып өтті. Дегенмен тарихшылардың жасаған тұжырымдары сол уақыттардағы идеологияға сәйкес түйінделгендіктен олар сыни талдаудан өткізуді қажет етеді. Тәуелсіздік жылдары жарық көрген еңбектердің мазмұны Қазақ хандығының сыртқы саяси қатынастарын терең зерделеуді ғана емес мемлекеттердің бір біріне ықпалын тың деректер бойынша зерттеу қажеттілігін байқатады. Әсіресе қазақ-түрік, қазақ-парсы, қазақ-үнді байланыстарын бұрын-соңды ғылыми айналымға енгізілмеген архив құжаттары негізінде зерделеудің маңызы зор. Сыртқы саяси байланыстарды дамытуда ерекшеленген тарихи тұлғалардың, елшілердің есімдерін, атқарған қызметтерін жаңғыртудың ғылым үшін ғана емес Қазақстан Республикасының сыртқы саясатын заман талаптарына, әлемдегі өзгерістерге сай жүргізуде пайдалы болуы мүмкін.

Әдебиеттер

Абусейтова, 2002 — *Абусейтова М.Х.* Казахстан и Центральная Азия в XV–XVII веках: история, политика, дипломатия. Изд. Второе, доп. Алматы, «Дайк-Пресс», 2002. 288 с.

Акимушкин, 1970 — *Акимушкин О.Ф.* К вопросу о внешнеполитических связях Могольского государства с узбеками и казахами в 30–гг. XVI–60-х гг. XVII вв. Палестинский сборник. Вып.21(84). Ближний Восток и Иран. Л., 1970. С. 233-248. (255 с.)

Алексеев, 2006 – *Алексеев А.К.* Политическая история Тукай-Тимуридов. По материалам персидского сочинения Бахр ал-асрар. СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та. 2006. 229 с.

Атығаев, 2023 — *Атығаев Н.* Казахское ханство: очерки внешнеполитической истории XV–XVII веков. Алматы: Евразийский научно-исследовательский институт МКТУ им. Х.А. Ясави, 2023. 225 с.

Ахмедов, 1965 — *Ахмедов Б.А.* Государство кочевых узбеков. М., Изд-во «Наука, Гл. Ред. вост. литературы, 1965. 195 с.

Аяған, 2011 — *Аяған Б.Ф.* Қазақ хандығы тарихы: құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. Алматы: «Сөздік-Словарь», 2011. 320 б.

Басин, 1969 — *Басин В.Я.* Казахстан в системе внешней политики России в первой половине XVIII века // Казахстан в XV–XVIII веках (Вопросы социально-политической истории). Алма-Ата: Изд-во «Наука» Казахской ССР, 1969. С.50-145.

Басин, 1971 — *Басин В.Я.* Россия и казахские ханства в XVI–XVIII вв. (Казахстан в системе внешней политики Российской империи). Алма-Ата, Изд-во «Наука» Казахской ССР, 1971. 275 с.

Ғабдулина, 2005 — *Ғабдулина Б.А.* Қазақ хандығының көрші мемлекеттермен қарым-қатынасы (XVII ғ. соңы мен XVIII ғ. бірінші жартысы). Т.ғ.к... дисс. Алматы, 2006 131б.

Златкин, 1964 — *Златкин И.Я.* История Джунгарского ханства. 1635–1758. М., Наука, 1964. 482 с.

- Иванов, 1935 — *Иванов П.П.* Очерк истории каракалпаков//Материалы по истории каракалпаков. Сборник. М.Л., Изд-во АН СССР, 1935. С. 9-90.
- Иванов, 1958 — *Иванов П.П.* Очерки по истории Средней Азии (XVI–середина XIX в). М, Изд-во восточной литературы, 1958. 247 с.
- Исин, 2002 — *Исин А.* Казахское ханство и Ногайская орда во второй половине XV–XVI в. Семипалатинск, Тенгри, 2002. 139 с.
- Камбарбекова, 2017 — *Камбарбекова Г.А.* Персидские книги издательства Мунши Наваал Кишор, сохранившиеся в фондах Национальной и Научной Библиотеки РК. Вестник КазНУ. Серия востоковедения. №1 (80). 2017. С.213–217.
- Казахско-русские отношения в XVI–XVIII веках, 1961 — *Казахско-русские отношения в XVI–XVIII веках.* Сб. док. и материалов. Сост.: Ф.Н. Киреев и др. Алма-Ата: Изд-во Акад. наук КазССР, 1961. 743 с.
- Қазақ ССР тарихы, 1983 — *Қазақ ССР тарихы* (көне заманнан бүгінге дейін) Бес томдық. 2-т. Алматы: Қазақ ССР-інің «Ғылым» баспасы, 1983. 440 б.
- Қазақстан тарихы, 1998 — *Қазақстан тарихы* Көне заманнан бүгінге дейін. Бес томдық. II т. Алматы: «Атамұра», 1998. 640 б.
- Қамбарбекова, 2012 — *Қамбарбекова Ғ.Ә.* Сефевидтер билігі тұсындағы дипломатиялық хат алмасулар// «Қазақстан және шығыс елдері: тарихы мен бүгіні» Юдин оқулары материалдары. Алматы: 2012 ж. 30 наурыз. Жауапты ред. Д.Т. Көптілеуова. Алматы, 2012. 5-13 б. (342 б.).
- Лаумулин, 2019 — *Лаумулин М.Т.* Әлемдік ориенталистикадағы Қазақстан: Шетелдік шығыстанудағы қазақтардың тарихын, мәдениетін және этнографиясын зерттеу. Нұр-Сұлтан: ҚР Президенті жанындағы ҚСЗИ, 2019. 472 б.
- Материалы по истории казахских ханств XV–XVIII веков., 1969 — *Материалы по истории казахских ханств XV–XVIII веков (Извлечения из персидских и тюркских сочинений).* Сост.: С.К. Ибрагимов, Н.Н. Мингулов. К.А. Пищулина, В.П. Юдин. Алма-Ата, Наука, 1969. 651 с.
- Материалы по истории русско-монгольских отношений, 1959 — *Материалы по истории русско-монгольских отношений* Сб. док. Отв. ред. И.Я. Златкин. М., Изд-во Восточной литературы, 1959. 350 с.
- Моисеев, 1991 — *Моисеев В.А.* Джунгарское ханство и казахи (XVII–XVIII вв.). Алма-Ата: Ғылым, 1991. 238 с.
- Пищулина, 1969 — *Пищулина К.А.* Присырдарьинские города и их значение в истории казахских ханств в XV–XVII веках//Казахстан в XV–XVIII веках. Вопросы социально-политической истории. Алма-Ата, Наука, 1969. С. 5-49. (204 с.).
- Сабырханов, 1965 — *Сабырханов А.* Казахско-русские отношения в 50–90-х гг. XVIII в. Автореф. к.и.н. Алма-Ата, 1965. 19 с.
- Сабырханов, 1970 — *Сабырханов А.* Қазақстан мен Россияның XVIII ғасырдағы қарым-қатынастары (Қазақтың кіші жүзіне қатысты мәліметтер негізінде). Алматы: ҚазССР-нің «Ғылым» баспасы, 1970. 139 б.
- Сарсембаев, 2015 — *Сарсембаев М.А.* Казахское ханство как суверенное государство средневековой эпохи. – Астана: ГУ «Институт законодательства Республики Казахстан», 2015. 342 с.
- Сулейменов, 1983 — *Сулейменов Р.Б.* Внешнеполитические связи Казахстана XVI–XVIII вв. в советской историографии//Казахстан. Средняя и Центральная Азия в XV–XVIII вв. Алма-Ата, Наука, 1983. С.8-34.
- Султанов, 1999 — *Султанов Т.И.* Кочевые племена Приаралья в XV–XVII вв. (Вопросы этнической и социальной истории). М.: Изд-во Наука, 1982. 134 с.
- Телеуова, 1999 — *Телеуова Э.Д.* Тәуке (Тәуекел-Мұхамед-Батыр Хан) тұсындағы Қазақ хандығының саяси, әлеуметтік және экономикалық ахуалы. Т.ғ.к... дисс. Алматы, 1999. 136 б.
- Хафизова, 2019 — *Хафизова К.Ш.* Степные властители и их дипломатия в XVIII–XIX веках. Нур-Сұлтан: КИСИ при Президенте РК, 2019. 476 с.
- Шах-Махмуд ибн Мирза Фазил Чурас., 2010 — *Шах-Махмуд ибн Мирза Фазил Чурас* Хроника. Критический текст, перевод, комментарии, исследование и указатели О.Ф. Акимовича. 2-е изд. СПб: Петербургское лингвистическое общество, 2010. 496 с.

References

- Abuseitova, 2002 — *Abuseitova M.* Kazakhstan i Centralnaya Aziya v XV–XVII vekah: istoriya, politika, diplomatiya. [Kazakhstan and Central Asia in the XV–XVII centuries: history, politics, diplomacy.]. Izd. Vtoroe, dop. Almaty, «Dajk-Press», 2002. 288 p. (In Rus.)
- Ahmedov, 1965 — *Ahmedov B.A.* Gosudarstvo kочevykh uzbekov. [The State of the nomadic Uzbeks]. М., Изд-во «Наука, Gl. Red.vost.literatury, 1965. 195 p. (In Rus.)

Akimushkin, 1970 — *Akimushkin O.F.* K voprosu o vneshnepoliticheskikh svyazyah Mogolskogo gosudarstva s uzbekami i kazahami v 30–gg. XVI–60-h gg. XVII vv. Palestinskij sbornik. [On the issue of the Mughal state's foreign policy relations with Uzbeks and Kazakhs in the 30s of the XVI–60s of the XVII century. The Palestinian collection.]. Vyp.21(84). Blizhnij Vostok i Iran. L., 1970. Pp. 233-248. (255 p.). (In Rus.)

Alekseev, 2006 — *Alekseev A.K.* Politicheskaya istoriya Týkai-Timýridov. Po materialam persidskogo sochinennia Bahr al-asrar. [The political history of the Tukai Timurids. Based on the materials of the Persian work Bahr al-asrar.]. SPb.: Izd-vo S.-Peterb. ún-ta. 2006. 229 p. (In Rus.)

Atygaev, 2023 — *Atygaev N.* Kazahskoe hanstvo: ocherki vneshnepoliticheskoy istorii XV–XVII vekov. [The Kazakh Khanate: essays on the foreign policy history of the XV–XVII centuries]. Almaty: Evrazijskij nauchno-issledovatel'skij institut MKTU im. H.A. Yasavi, 2023. 225 p. (In Rus.)

Ayagan, 2011 — *Ayagan B.G.* Qazaq handygy tarihy: qurylyy, orleyi, quldyrayy. [The history of the Kazakh Khanate: creation, rise, decline.]. Almaty: «Sozdik-Slovar», 2011. 320 p. (In Kaz.)

Basin, 1969 — *Basin V.Ya.* Kazahstan v sisteme vneshnej poitiki Rossii v pervoj polovine XVIII veka [Kazakhstan in the system of Russian foreign policy in the first half of the XVIII century] //Kazahstan v XV–XVIII vekah (Voprosy socialno-politicheskoy istorii). Alma-Ata: Izd-vo «Nauka» Kazahskoj SSR, 1969. Pp. 50-145. (In Rus.)

Basin, 1971 — *Basin V.Ya.* Rossiya i kazahskie hanstva v XVI–XVIII vv. (Kazahstan v sisteme vneshnej politiki Rossijskoj imperii). [Russia and the Kazakh states in the XVI–XVIII centuries. (Kazakhstan in the system of foreign policy of the Russian Empire)]. Alma-Ata, Izd-vo «Nauka» Kazahskoj SSR, 1971. 275 p. (In Rus.)

Gabdylina, 2005 — *Gabdylina B.A.* Qazaq handygynyn korshi memlekettermen qarym-qatynasy (XVII g. sony men XVIII g. birinshi jartysy). [Relations of the Kazakh Khanate with neighboring states (late XVII - first half of XVIII century)]. t.g.k... diss. Almaty, 2006 131p. (In Kaz.)

Hafizova, 2019 — *Hafizova K.Sh.* Stepnye vlastiteli i ih diplomatiya v XVIII–XIX vekah. [Steppe rulers and their diplomacy in the XVIII–XIX centuries.]. Nur-Sultan: KISI pri Prezidente RK, 2019. 476 p. (In Rus.)

Isin, 2002 — *Isin A.* Kazahskoe hanstvo i Nogaj'skaya orda vo vtoroj polovine XV–XVI v. [The Kazakh Khanate and the Nogai Horde in the second half of the XV–XVI centuries.]. Semipalatinsk, Tengri, 2002. 139 p. (In Rus.)

Ivanov, 1935 — *Ivanov P.P.* Ocherk istorii karakalpakov. [An essay on the history of the Karakalpakhs] // Materialy po istorii karakalpakov. Sbornik. M.L., Izd-vo AN SSSR, 1935. Pp. 9-90. (In Rus.)

Ivanov, 1958 — *Ivanov P.P.* Ocherki po istorii Srednej Azii (XVI–seredina XIX v). [Essays on the history of Central Asia (XVI–mid-XIX century)]. M, Izd-vo vostochnoj literatury, 1958. 247 p. (In Rus.)

Kambarbekova, 2017 — *Kambarbekova G.A.* Persidskie knigi izdatelstva Mynshi Naval Kishor, sohranivshiesia v fondah Natsionalnoi i Nauchnoi Biblioteki RK. [Persian books published by Munshi Nawal Kishor, preserved in the fund of the National and Scientific Library of the Republic of Kazakhstan.]. // Vestnik KazNÝ. Seriya vostokovedennia. №1 (80). 2017. Pp 213–217. (In Rus.)

Kazahsko-russkie otnosheniya v XVI–XVIII vekah, 1961 — *Kazahsko-russkie otnosheniya v XVI–XVIII vekah.* [Kazahsko-russkie otnosheniya v XVI–XVIII vekah], Sb. dok. i materialov. Sost.: F.N. Kireev i dr. Alma-Ata: Izd-vo Akad. nauk KazSSR, 1961. 743 p. (In Rus.)

Laymylin, 2019 — *Laymylin M.T.* Alemdik orientalistikadagy Qazaqstan: Sheteldik shygystanydagy qazaqtardyn tarihy, madenietin jane etnografiasyn zerttey. [Kazakhstan in World Orientalism: study of the history, culture and Ethnography of Kazakhs in foreign Oriental Studies]. Nur-Cultan: QR Prezidenti janyndagy QSZI, 2019. 472 p. (In Rus.)

Materialy po istorii kazahskih hanstv XV–XVIII vekov, 1969 — *Materialy po istorii kazahskih hanstv XV–XVIII vekov* (Iz vlecheniya iz persidskikh i tyurkskikh sochinenij). [Materials according to the history of the Kazakh khanstv of the XV–XVIII centuries (derived from the Persian and tyurk sochinenii)]. Sost.: S.K. Ibragimov, N.N. Mingulov. K.A. Pishulina, V.P. Yudin. Alma-Ata, Nauka, 1969. 651 p. (In Rus.)

Moiseev, 1991 — *Moiseev V.A.* Dzhungarskoe hanstvo i kazahi (XVII–XVIII vv.). [The Dzungarian Khanate and the Kazakhs (XVII–XVIII centuries)]. Alma-Ata: Gylym, 1991. 238 p. (In Rus.)

Pishulina, 1969 — *Pishulina K.A.* Prisyrdarinskije goroda i ih znachenie v istorii kazahskih hanstv v XV–XVII vekah. [The Syrdarya cities and their importance in the history of the Kazakh khanates in the XV–XVII centuries]//Kazahstan v XV–XVIII vekah. Voprosy socialno-politicheskoy istorii. Alma-Ata, Nauka, 1969. Pp. 5-49. (204 p.). (In Rus.)

Qambarbekova, 2012 — *Qambarbekova G.A.* Sefevidter biligi tusyndagy diplomatiialyq hat almasylyar. [Diplomatic correspondence during the Safavid rule]// «Qazaqstan jane shygys elderi: tarihy men bugini» Udin oqylary materialdary. Almaty: 2012 j. 30 nauryz. Jayapty red. D.T. Koptileyova. Almaty, 2012. Pp. 5-13. (In Kaz.)

Qazaq KSR tarihy, 1983 — *Qazaq KSR tarihy* (kone zamannan buginge deiin). [The history of the Kazakh SSR from ancient times to the present day] Bes tomдық. 2-t. Almaty: Qazaq KSR-iin «Gylym» baspasy, 1983. 440 p. (In Kaz.)

Qazaqstan tarihy, 1998 — *Qazaqstan tarihy. Kone zamannan buginge deiingi*. Bes tomдық. II t. [The history of Kazakhstan from ancient times to the present day]. Almaty: «Atamura», 1998. 640 p. (In Kaz.)

Sabyrhanov, 1965 — *Sabyrhanov A. Kazahsko-russkie otnosheniya v 50–90-h gg. XVIII v.* [Kazakh-Russian relations in the 50-90s of the XVIII century.]. Avtoref. k.i.n. Alma-Ata, 1965. 19 p. (In Rus.)

Sabyrhanov, 1970 — *Sabyrhanov A. Qazaqstan men orystyn XVIII gasyrdagy qarym-qatynastary* (Qazaqtyn kishi juzine qatysty malimetter negizinde). [Relations between Kazakhstan and Russians in the XVIII century (based on data concerning the Kazakh junior zhuz)]. Almaty: Qazssr-nin «Gylym» baspasy, 1970. 139 p. (In Kaz.)

Sarsembaev, 2015 — Sarsembaev M.A. *Kazahskoe hanstvo kak suverennoe gosudarstvo srednevekovoj epohi*. [The Kazakh Khanate as a sovereign state of the medieval epoch]. – Astana: GU «Institut zakonodatelstva Respubliki Kazakhstan», 2015. 342 p. (In Rus.)

Shah-Mahmud ibn Mirza Fazil Churas, 2010 — *Shah-Mahmud ibn Mirza Fazil Churas. Hronika. Kriticheskij tekst, pederevod, kommentarii, issledovanie i ukazateli O.F. Akimushkina*. [The chronicle. Critical text, translation, comments, research and indexes by O.F. Akimushkin.]. 2-e izd. SPb: Peterburgskoe lingvisticheskoe obshestvo, 2010. 496 p. (In Rus.)

Suleimenov, 1983 — *Suleimenov R.B. Vneshnepoliticheskie svyazi Kazahstana XVI–XVIII vv. v sovetskoj istoriografii*. [Foreign policy relations of Kazakhstan in the XVI–XVIII centuries in Soviet historiography] //Kazahstan. Srednyaya i Centralnaya Aziya v XV–XVIII vv. Alma-Ata, Nauka, 1983. Pp.8-34. (In Rus.)

Sultanov, 1982 — *Sultanov T.I. Kochevye plemena Priaralya v XV–XVII vv. (Voprosy etnicheskoj i socialnoj istorii)*. [Nomadic tribes of the Aral Sea region in the XV–XVII centuries. (Issues of ethnic and social history)]. M.: Izd-vo Nauka, 1982. 134 p. (In Rus.)

Teleyova, 1999 — *Teleyova E.D. Tauke (Tauekel-Muhamed-Batyr Han) tusyndagy Qazaq handygynyn sayasi, aleymettik jane ekonomikalyq ahyaly*. [Political, social and economic situation of the Kazakh Khanate under Tauke (Tauekel-Mukhamed-batyr Khan)]. t.g.k... diss. Almaty, 1999. 136 p. (In Kaz.)

Zlatkin I.Ya. (ed.) *Materialy po istorii russko-mongolskih otnoshenii, 1959 — Materialy po istorii russko-mongolskih otnoshenii*. [Materials on the history of Russian-Mongolian relations]. Sb. dok. Otv. M., Izd-vo Vostochnoj literatury, 1959. 350 p. (In Rus.)

Zlatkin, 1964 — *Zlatkin I.Ya. Istoriya Dzhungarskogo hanstva. 1635–1758*. [The history of the Dzungarian Khanate. 1635–1758.]. M., Nauka, 1964. 482 p. (In Rus.)

ОТАН ТАРИХЫ. 2024 № 27 (3)

МАЗМҰНЫ / CONTENT / СОДЕРЖАНИЕ. 2024. № 27 (3)

МЕТОДОЛОГИЯ / METHODOLOGY

<i>Кабульдинов З.Е., Торайгыров Е.М., Черниенко Д.А.</i> АБЫЛАЙ И ЕГО ВЗАИМООТНОШЕНИЯ С МАНЬЧЖУРСКОЙ ДИНАСТИЕЙ.....	547
<i>Доскараева А.А., Мұхатова О.Х., Жұмаділ А.К.</i> XVII–XVIII ҒАСЫРДЫҢ І-ШИРЕГІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ СЫРТҚЫ САЯСАТЫ ТАРИХЫНЫҢ ОТАНДЫҚ ТАРИХНАМАСЫ.....	565

ТАРИХ / HISTORY / ИСТОРИЯ

<i>Абенова Б.С., Әбенов Д.Қ.</i> РЕСЕЙЛІК БИЛІК ЖҮЙЕСІНДЕГІ ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОР ИНСТИТУТЫ: БЕЛГІЛЕРІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	582
<i>Abdulina A.T., Ualtayeva A.S., Margulan A.S.</i> THE CITY AS A PROBLEM IN FOREIGN AND SOVIET HISTORIOGRAPHY.....	596
<i>Вектагамбетова М.Зһ., Вимолданова А.А., Тастекова Г. В.</i> PRACTICES OF UEZD MANAGEMENT OF KAZAKH VOLOSTS IN THE TURGAI REGION IN THE SECOND HALF OF THE XIX - EARLY XX CENTURY.....	610
<i>Джумағалиев Д.А.</i> КАЗАХСТАНСКИЕ ИСТОРИЧЕСКИЕ ПОДКАСТЫ НА ПЛАТФОРМЕ YOUTUBE: РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ И ФОРМИРОВАНИЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ.....	625
<i>Каскарбаева Г.</i> ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ ТЕКСТЫ КАК ИСТОЧНИК ПО ИЗУЧЕНИЮ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ КАЗАХСКОГО ХАНСТВА.....	639
<i>Кашкимбаев А.Н.</i> СУЛТАН ГАЗИ ВАЛИ-ХАН (ВАЛИХАНОВ): ШТРИХИ К ПОРТРЕТУ.....	653
<i>Қаипбаева А.Т., Әбікей А.М.</i> 1920–1930 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН АУМАҒЫНДАҒЫ ЖӘНЕ ІРГЕЛЕС ЕЛДЕРДЕГІ БАЛАЛАР ПАНАСЫЗДЫҒЫ МӘСЕЛЕСІНЕ ТАРИХНАМАЛЫҚ ШОЛУ.....	665
<i>Қоңқабаева Н.Н., Абдрахманова К.Х., Қоңқабаева А.Н.</i> МӘМЛҰК СУЛТАНАТЫН ЗЕРТТЕУ ТУРАЛЫ ЖАЗБАША ДЕРЕККӨЗДЕР.....	680
<i>Құдайбергенова А.И., Тайман С.Т., Жетібаев К.М.</i> МҰСТАФА ШОҚАЙ ЖӘНЕ ТҮРКІСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МЕН ҚАЗАҚ АКСР ЖЕРІНДЕГІ АШАРШЫЛЫҚ.....	692
<i>Kuanbay O. (Turция), Apendiyev T., Ushkurbayeva A.</i> SOME ASPECTS OF DEMOGRAPHIC PROCESSES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE REPUBLIC OF TURKEY (1991-2021).....	706
<i>Sultan-Khan A. Zhusip, Zhumatay S.</i> THE ALL RUSSIAN CONSTITUENT ASSEMBLE AND THE HISTORY OF THE CREATION OF ALASH ORDA.....	721
<i>Умбетов Н.А.</i> К ВОПРОСУ О ХРОНОЛОГИИ ПРАВЛЕНИЯ ХАНОВ НА ВОСТОКЕ УЛУСА ДЖУЧИ В 1420-Х ГОДАХ.....	734
<i>Хазретәліқызы Р., Ас Х. (Турция), Дюсембекова Ж.</i> ҚОҢЫРҚОЖА ҚОЖЫҚОВТЫҢ ТЕРГЕУ ҚҰЖАТТАРЫ – ТАРИХИ ДЕРЕККӨЗ.....	755
<i>Черепанов К.В.</i> ПРЕВРАЩЕНИЕ КАЗАХСТАНА В ПРОМЫШЛЕННО-РЕСУРСНУЮ БАЗУ СССР В ЭПОХУ Д.А. КУНАЕВА (1964-1986 ГГ.).....	771
<i>Шашаев Ә.К., Оразов Р.Е., Байназарова Б.</i> БАТЫС ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ 1869 ЖЫЛҒЫ КӨТЕРІЛІСТЕР: СЕБЕБІ МЕН САЛДАРЫ.....	787
<i>Шотанова Г.А., Уәкенов Е.М.</i> ЗАПАДНЫЙ КАЗАХСТАН В XIX ВЕКЕ: ТОРГОВЛЯ КАК ИНСТРУМЕНТ РЕГИОНАЛЬНОЙ КОЛОНИЗАЦИИ.....	801

ЭТНОГРАФИЯ / ETHNOGRAPHY

<i>Абилева Н.М., Рахимжанова С.Ж.</i> ИСТОРИЯ ИЗУЧЕНИЯ ГОНЧАРНОГО ДЕЛА СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ XIX - XX ВВ. ЭТНОГРАФИЧЕСКИЙ ОБЗОР.....	814
---	-----

Редакцияның мекен-жайы:
050100, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көшесі, 28
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
«Отан тарихы» журналының редакциясы

Сайтқа сілтеме: <https://otan.history.iie.kz>
Тел.: +7 (727) 272-46-54.
E-mail: otanhistory@gmail.com.

Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде
1998 ж. 9 наурызда тіркеліп, N 158-ж куәлігіне ие болды.

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге
түсіргенде міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.